

JOSEF MARLIN – PERSONALITATE IMPORTANTĂ A SECOLULUI 19 ÎN TRANSILVANIA

Monica Negoescu

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: Josef Marlin takes an important place among the cultural and political personalities of the 19th century in Transylvania. Born in 1824 in Sebes as the son of an employer, Marlin distinguishes himself not only as an important writer but also as a militant for the rights and liberties of the peoples in East Europe. The present article wishes to emphasize both his political and literary activity, quite intense considering the age at which he died (he was almost 25 years old). His literary interests included also the Romanian folklore, thus militating for the raising of the Romanian people's national conscience. Marlin not only collected and translated Romanian popular songs but he also illustrated in his stories and unfinished novel Horra, Romanian historical figures from his own perspective. Despite his youth, Marlin proved a profound understanding especially of the Romanian folklore, with which he would concern himself quite a lot during his entire short life.

Key words: Saxons, Romanian folklore, novel, stories, Josef Marlin

În peisajul politic și literar al primei jumătăți a secolului XIX, Josef Marlin (1824-1849) ocupă un loc aparte printre intelectualii sași din Transilvania, fiind primul scriitor care deschide drumul beletristicii în literatura de limbă germană din această zonă. Tânăr idealist și dinamic, influențat puternic de politica vremii, dar și de curentele literare din Germania (Vormärz), Marlin își exprimă convingerile politice, desigur prin scrierile sale. Să vedem întâi cine a fost Josef Marlin.

Se naște la 27 august 1824 în Sebeș ca fiu al unui funcționar sas, însă intră în contact cu celelalte naționalități din Transilvania încă din copilărie datorită colegilor români și maghiari de școală ale căror obiceiuri și mod de viață ajunge să le cunoască foarte bine. Observă de tânăr nedreptățile sociale, de aceea încercările sale politice nu se îndreaptă în primul rând către obținerea unor drepturi exclusiv pentru propria nație ci, mai degrabă pentru a obține libertatea pentru cei asupriți, indiferent de naționalitate.

Primele încercări literare se manifestă pe la vârsta de 13 ani, când Marlin dă frâu liber fanteziei stârnite de povestirile mamei sale, în special de istorioarele unui birjar. Spectacolele de teatru la care asistă în timpul anilor de liceu petrecuți la Sibiu îi oferă primele cunoștințe despre tehnica dramei. În această perioadă se ocupă și cu lirica germană, rezultând din aceasta, pe lângă poezii, epigrame și povestiri și unele încercări de dramă ale căror teme le va dezvolta mai târziu.

Încă din anii de liceu Marlin va intra în contact cu poezia populară românească atunci când începe să o culeagă împreună cu F. W. Schuster. În articolul său din 1847, *Wallachische Volkslieder aus Siebenbürgen (Poezii populare românești din Transilvania)*, din revista *Pester Zeitung*, redă în traducere germană încă 13 cîntece populare culese împreună cu Schuster, texte care nu mai fuseseră publicate niciodată.

După absolvirea liceului, în primăvara anului 1844, Marlin va trebui să aleagă între a studia dreptul la Sibiu sau teologia la Viena. Îndemnat de mama sa, alege studiul teologiei și își amână plecarea în capitala Imperiului pentru anul următor datorită unor probleme financiare. Acesta va fi un an definitoriu pentru personalitatea sa, în această perioadă dedicându-se studiului istoriei Transilvaniei, și scriind, ca urmare a acestor lecturi, câteva povestiri, și anume: *Das einsame Haus* (Casa însingurată), *Baba Noak, der Walahe* (Baba Novac, Valahul), *Der Mann mit dem Gesicht* (Omul cu chip) și *Die Berge von Șugag* (Munții Șugagului) în care povestește întâmplări din viața militară de pe granița română, folosind unele dintre aceleași nume de personaje și mai târziu, în romanul *Horra*, fără a le păstra însă și trăsăturile din aceste lucrări timpurii.

Sursa de inspirație a povestirii *Baba Noak, der Walahe* este cunoscută, la vremea respectivă, cronică *Siebenbürgischer Würgengel (Îngerul răzbunător al Transilvaniei)* de Matthias Miles¹, iar acțiunea se petrece în timpul intrării domnitorului Mihai Viteazul în

¹Matthias Miles (1639-1686) – istoric sas născut la Mediaș. După absolvirea studiilor la Universitatea din Wittenberg, se întoarce în orașul natal unde devine rectorul liceului. Este cunoscut mai ales pentru publicarea la

Transilvania, în 1599. Portretizarea personajului principal al povestirii, căpitanul Baba Novac, reprezintă un studiu pentru ceea ce avea să fie mai târziu figura centrală a romanului neterminat *Horra*, și anume Horea. Și aici ca și în *Horra* Marlin privește cu interes dar și cu compasiune destinul poporului român, fără însă a se opri asupra libertăților românilor transilvăneni pentru care aceștia de fapt, luptau. Chiar și domnitorul Mihai Viteazul este redat mai degrabă ca dușmanul care invadează Transilvania decât ca un luptător pentru unirea celor trei Țări Române.

În august 1845 pleacă pentru studii la Viena unde va face cunoștință cu A. Schmidt, editorul revistei vieneze „*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*“, care îl îndrumă spre o carieră literară. Perioada vieneză coincide cu preocupările sale constante pentru literatura și cultura populară românească, publicând în 1846 și 1847 un articol, *Literatur der Rumunen oder Walachen* (nr. 129 al revistei citate anterior) în două părți: I. *Aeltere historische rumaenische Literatur*, II. *Volkslieder* (1847, în nr. 13 al aceleiași reviste). În această a doua parte, potrivit concepției romantice germane privitoare la lirica populară, Marlin îndeamnă la colecționarea acesteia, fiind convins că aceasta va da „tonul direcțiilor naționale, caracteristice” (*Volkslieder*). Prețuiește autenticitatea creației spontane a literaturii populare, prin spontaneitatea sa „...vorbește caracterul poporului în toată particularitatea sa...”, iar poeziei populare îi atribuie rolul de păstrător al caracteristicilor și particularităților poporului. Face câteva observații teoretice, referindu-se la rimele împerecheate și anexează în traducere germană 12 cântece culese „din gura românilor ardeleni”. În traducerile sale, Marlin încearcă să nu strice unitatea semantică a textului original, chiar dacă își mai permite unele libertăți în urmărirea fidelă a textului.

Ideea de libertate îl îndeamnă pe Marlin să scrie romanul *Horra*, inspirat din răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan, ale cărei aspecte istorice însă nu le poate studia îndeajuns. De altfel, el va și mărturisi cu amărăciune în prefața romanului (*Vorwort für die Politischen und Nichtpolitischen*):

Vechea cenzură austriacă a împiedicat publicarea datelor exacte. Documentele procesului intentat conducătorilor răscoalei zac în praful arhivei guberniale a Transilvaniei. Mi-au fost inaccesibile.

Sibiu în 1670 a Cronicii sec. 16 (Siebenbürische Würgengel) care cuprinde pe lângă istoria Transilvaniei din sec. 16 și date istorice referitoare la Moldova și Țara Românească. Datorită importanței lucrării, aceasta a fost republicată în 1998.

În îndepărtatul Hamburg a apărut întâi o carte despre această răscoală. Câteva însemnări într-un ziar și încă pe atâtea minciuni.

*Aceasta este tot ceea ce povestea lui Horra a lăsat în urmă.*²[trad. aut.]

Titlul complet al romanului este *Horra, Kriegs- und Friedensbilder aus dem Volksleben der Rumänen oder Walachen Siebenbürgens* (Horra, imagini de război și pace din viața românilor sau valahilor transilvăneni) deoarece, așa cum va motiva Marlin, el dorește să ilustreze aspecte din viața românilor cu tot ceea ce include aceasta, pe fundalul evenimentelor de la 1784.

Aduc o carte obișnuită: nu o numesc nici „poem eroic”, nu o numesc nici „istorico-romantică”, o intitulez simplu „Imagini de război și pace”.

*Cartea mea oglindește un popor în a cărui colibă își găsește sălaș o puternică natură străveche și o poezie simplă, atrăgătoare, un popor care printr-un puternic avânt și-a câștigat pentru scurt timp libertatea națională pentru care și-a vărsat sângele în 1784.*³

Marlin încheie prefața cu o poezie care concentrează esența romanului și care începe cu versurile:

O orfană

*A părăsit romantismul lumii noastre*⁴

Și totuși Marlin demonstrează trăsături ale curentului romantic în romanul său, prin înclinația spre tot ceea ce este rar, neobișnuit și prin cultivarea misterului. E de amintit apoi și aplecarea timpurie spre culegerea de cântec popular, pe care adesea îl inserează în nuvelele și romanele sale. În cazul romanului în discuție, găsim cântece populare românești preluate de la F. W. Schuster, traduse și introduse spre a reda și mai bine spiritul popular românesc, spre exemplu:

² “Die alte österreichische Zensur hat das Veröffentlichen genauer Daten gehindert. Die Akten des Prozesses, welcher den Führern des Aufstandes gemacht wurde, liegen im Staube des Gubernialarchives von Siebenbürgen. Sie waren mir unzugänglich.

Im fernen Hamburg ist einst ein Buch über diesen Aufstand erschienen. Einige Zeitungsnotizen und noch mehr Fabeln.

Das ist alles, was die Geschichte von Horra aufgezeichnet hat.“ (Vorwort für die Politischen und Nichtpolitischen)

³ „Ich bringe ein bescheidenes Buch: ich nenne es nicht „Heldengedicht“, ich nenne es nicht „historisch-romantisch“, ich nenne es einfach „Kriegs- und Friedensbilder“.

Mein Buch will ein Volk schildern, in dessen Hütten eine urkräftige Natur und eine einfache, anziehende Poesie wohnen, ein Volk welches vor kurzem in mächtigem Anlauf seine nationale Freiheit errungen hat, für die es im Jahre 1784 sein Blut vergebens verspritzte.“ (Vorwort für die Politischen und Nichtpolitischen)

⁴ „Eine Waise

Verläßt die Romantik unsere Welt [...]“ (Vorwort für die Politischen und Nichtpolitischen)

*Auf dem Weg nach Hermannstadt
Gehet eine Sonnenblume,
Doch nicht Sonnenblume ist sie,
Augen sind's der bösen Schlange.
Einen Jüngling schlingt sie ein,
Halb schon hat sie ihn verschlungen,
Bis zum Ledergürtel, wo er
Eiserne Pistolen führet.
[...]
[...] Pg. 451*

*Pe drumul Sibiului
Vine floarea soarelui.
Da nu-i floarea soarelui,
Da ni-i's ochii șerpelui
Și aduce un voinic,
Jumătate l-o îng'îțit
Jumătate nu-l mai poate
De piștoale ferecate
De curele înțintate*

Se găsesc foarte des în roman observații referitoare la portul popular românesc, la obiceiurile românești, la felul de a fi al românilor, ceea ce demonstrează nu doar interesul pentru cultura populară românească ci și o sensibilitate pentru aceasta, un spirit de observație fin al detaliilor. Personajele românești sunt descrise încă din primul capitol după cum urmează:

*Valahul, care stătea lângă fata ce plângea, era un om înalt, tânăr, subțire însă puternic. Portul popular al poporului său, pantalonii albi de lână, strâmți pe picior, cămașa cusută cu fir roșu de mătase și chimirul lat de piele din jurul corpului său puternic și mlădios scoteau în evidență figura frumoasă și mădularele puternice ale tânărului. Putea avea în jur de douăzeci și patru de ani, însă chipul său purta, pe lângă sănătatea vârstei și puterea înfloritoare, fiecare trăsătură a nației sale. Ochii negri cu priviri neobișnuite erau ascunși pe jumătate de sprâncene negre, strălucitoare care se împreunau deasupra nasului puternic și încovoiat. [...]*⁵

*Fata avea în întreaga ei făptură o gingășie și un farmec copilăresc ce evita frumusețea dură a poporului său.*⁶

⁵„Der Walache, welcher vor dem weinenden Mädchen stand, war eine hohe, jugendliche, schlank aber muskelkräftig entwickelte Gestalt. Die Nationaltracht seines Volkes, die enge, weiße Wollenhose, das kurze, mit roter Seide ausgenähte Hemde und der breite Ledergürtel um den biegsamen, kräftigen Leib hoben die schöne Gestalt und die mächtigen Glieder des Jünglings hervor. Er mochte etwa vierundzwanzig Jahre alt sein, aber sein Gesicht sprach neben der blühenden Kraft und Gesundheit seines Alters jenen bedächtigen Ausdruck, welcher seine Nation charakterisiert. Schwarze Augen von außerordentlichem Glanze lagen halb verborgen hinter dicken, glänzend schwarzen Braunen, welche über der gebogenen kräftigen Nase ineinander verwachsen waren.“ (Horra, în *Ausgewählte Schriften*, Ed. de Stat, București, 1958, pg. 280)

⁶“Das Mädchen besaß in seinem ganzen Wesen eine Zartheit und eine kindliche Anmut, welche den derben Schönheiten ihres Volkes im Durchschnitt zu fehlen pflegt.“ (Horra, în *Ausgewählte Schriften*, Ed. de Stat, București, 1958, pg. 280)

Semnificativ este și talentul autorului de a descrie peisajele transilvănene, uneori prin personificări, ex. râul Mureș, alteori reușind adevărate tablouri pline de viață ca cel despre Țara Zarandului:

Un pământ verde, bogat se întinde în jurul Marelui Fluviu al Transilvaniei [...] și ce privește veselă de toamnă [...]. Colo soarele înroșește o licoare nobilă [...]. Colo cultivă veseli câmpul mănos [...]. Dincolo cerul este senin, soarele de-a pururea luminos, iar aerul, răcoros ca în ținuturile binecuvântate ale Sudului.⁷

Multitudinea de planuri pe care se dezvoltă romanul, realist, plin de fantezie, dar și orientat spre autentic, permite o privire de ansamblu vastă atât asupra evenimentelor oarecum istorice cât și una amănunțită asupra destinelor individuale. În centrul romanului nu se află simple teme istorice sau referitoare la răscoală ci și o gamă întreagă de figuri, personaje care fac din spațiul transilvănean un mozaic etnic și cultural. Aproape toate personajele și relațiile dintre ele, marcate de stereotipii, prejudecăți, teamă sau chiar ură, sunt prezentate în primele 14 capitole: Marian, Igenia, Johannes Auner, Friedericke, Nestor, Horra, Rosalia și groful Imeshazy. Cum se dezvoltă aceste relații, cum influențează ele personajele, faptul că Marlin sare de la un grup de personaje la altul, le intersectează, toate acestea conferă dinamism romanului.

Trădarea lui Horra de către Marian este explicată prin slăbiciunile omenești, și anume setea de răzbunare a celui din urmă ca urmare a ademenirii Igeniei de către conducătorul răscoalei. De altfel, Marlin, contrar versurilor cântecului german de la începutul romanului,

*Acolo unde sclavii se eliberează cu putere dumnezeiască –
Acolo vreau să fiu!⁸*

nu vede în personajele lui Horra, Nestor și Marian nimic dumnezeiesc:

Inteligența perfidă a lui Horra, religia și naționalismul lui Nestor, setea de răzbunare a iobagilor în Marian, acestea erau garanțiile unei lupte înverșunate, însă în nici unul dintre cei

⁷“Ein grünes, reiches Land breitet sich um den größten Fluß Siebenbürgens[...],und es ist ein fröhlicher Anblick zurHerbstzeit,[...]. Dort durchglüht die Sonne einen edlen Saft [...]. Dort bauen sie freudig den fetten Acker [...].Dort ist der HimmelHeiter, und die Sonne ewig hell, und die Luft ist lau wie in den gesegneten Ländern des Südens.”(id.)

⁸ „Wo sich Sklaven mit göttlicher Macht befrei’n –
Da möchte ich sein!“ Deutsches Lied, pg. 269

*trei bărbați nu se conturau gândurile dumnezeiești ale libertății umane, care ar trebui să sfințească Revoluția sângeroasă.*⁹

Figura ușor misterioasă a lui Johannes Auner poartă multe dintre trăsăturile autorului (dorința de a lupta pentru libertate, ideile politice), acesta identificându-se cu personajul. Povestea de dragoste dintre Auner și Rosalia are un final fericit, majoritatea personajelor sunt tinere, ceea ce reprezintă o altă dovadă a idealismului și a trăsăturilor romantice ale lui Marlin.

Din păcate nu știm cum se termină romanul, capitolele 25-28 lipsind cu totul, iar ultimele capitole, de la 30 la 36, sunt redactate postum de către tatăl autorului ca anexe.

Romanul are el însuși o poveste interesantă. Într-o călătorie a sa prin Transilvania, scriitorului naturalist Karl Bleibtreu i se arată manuscrisul romanului Horra pe care acesta îl citește, devenind entuziasmat de talentul de scriitor al lui Marlin și fiind uimit că în Germania nu se știa nimic despre aceste piese literare (pe lângă Horra, Bleibtreu mai citește și Attila, Sulamith și Povestiri din Transilvania). Datorită subiectului sensibil pentru perioada respectivă, dar și pentru că era neterminat, romanul nu putuse fi publicat în Transilvania nici chiar după moartea lui Marlin, astfel încât moștenitoarea lui (sora cea mare), Johanna Möckel, văduva preotului din Grosspold, încheie cu Bleibtreu o înțelegere, potrivit căreia, Bleibtreu se obligă să termine romanul conform structurii stabilite de Marlin cu dreptul de a-l publica sub nume propriu, să trimită moștenitoarei gratuit câteva exemplare și o anumită sumă de bani, după caz. După ani în care sora lui Marlin nu a mai primit nici o veste despre soarta romanului, s-a aflat că scriitorul Bleibtreu a terminat romanul după propriile idei, publicându-l cu titlul *Ein Freiheitskampf* sub numele propriu, fără a respecta planul inițial al lui Marlin și fără a-i trimite Johannei Möckel vreun exemplar. Cert este că după câțiva ani, aceasta a predat manuscrisul original bibliotecii Muzeului Bruckenthal.

Prin multitudinea de planuri dezvoltate în roman, prin ideile pașoptiste care se regăsesc aici cât și prin descrierile și observațiile amănunțite referitoare la cultura populară românească, romanul Horra rămâne o contribuție deosebit de importantă la cultura transilvăneană, unul dintre meritele autorului fiind și acela că atrage atenția asupra literaturii și poeziei populare românești într-o perioadă în care cultura românească era mai puțin cunoscută în Europa.

⁹ „Die hinterlistige Intelligenz in Horra, die Religion und die Nationalität in Nestor, die Rachsucht des getretenen Sklaven in Marian, das waren zwar gewaltige Bürgen eines hartnäckigen Kampfes, aber in keinem dieser drei Männer war der göttliche Gedanke der Menschenfreiheit ausgeprägt, welcher die blutige Revolution heiligen sollte“ Horra, pg. 403

Bibliografie

1. Bârlea, Ov., *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974
2. Bogdan-Duică, Gh, 1847 *Folkloristul saxo-român J. Marlin*, în *Convorbiri literare*, nr. 64, 1931
3. Connerth, Astrid, *Ausgewählte Schriften*, Editura de Stat, București, 1958
4. Datcu, Iordan,. Stroescu, S. C – *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, 1979
5. Goția, Anca, *Preocupări ale cărturarilor germani din Banat și Transilvania pentru folclorul românesc în secolul XIX*, în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976
6. Markel, Hanni, *Prima generație de folcloriști sași în Anuarul de folclor III-IV*, Cluj, 1983
7. Moise, Ilie, *Contribuții ale cărturarilor germani din Banat și Transilvania la dezvoltarea folcloristicii românești* în rev. *Transilvania*, nr. 7/1983, an. XII, Sibiu
8. . Pavelescu, Gh., *Studii și cercetări de folclor*, ed. Minerva, București, 1971
9. Vrabie, Gh, *Folcloristica română*, București, 1968
10. Wittstock, Joachim,– *Relații culturale dintre românii și sașii transilvăneni în anii 1800-1918* în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976